

дзинський – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2005. – Т. 1. – 431 с.

4. Гродзинський М. Д. Пізнання ландшафту : місце і простір : Монографія, У 2-х т./ М. Д. Гродзинський – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2005. – Т. 2. – 503 с.

5. Ландшафтное планирование с элементами инженерной биологии. - М.: Т-во научных изданий КМК. 2006. – 239 с.

6. Костріков С. В. Геоінформаційний підхід до визначення фрактальних характеристик природно-антропогенного довкілля/ С. В. Костріков, Н. В. Максименко / Фізична географія та геоморфологія. Міжвідомчий наук. збірник. – Київ, 2010. – Вип. 4(61) - С. 20-35.

7. Максименко Н. В. Методи багатовимірної статистики для вирішення проблем ландшафтного планування./ Н. В. Максименко, А. А. Клещ/

Еволюція та антропогенізація ландшафтів передгірських і гірських територій// Матер. міжнар. наук. конф. Чернівці – 2012. - С. 73 – 75.

8. Максименко Н. В. Ландшафтне планування як засіб екологічного впорядкування території / Н. В. Максименко / Проблеми безперервної географічної освіти і картографії. Збірник наукових праць. Вип. 16. Харків – 2012. – С. 65-68.

9. Некос В. Е Основы радиофизической географии: Учебное пособие./ В. Е. Некос –Х.: ХГУ, 1986. – 120 с.

10. Miller D. H. The factor of scale: ecosystem, landscape mosaic, and region // Sourcebook on the Environment: A Guide to the Literature / K. A. Hammond, G. Macinko, B. Fairchild (eds.). – Chicago: University of Chicago Press, 1978. – P. 63-88.

Надійшла до редколегії 17.03 2013

УДК 911+502.7 (477.46)

С. М. КОНЯКІН

Одеський державний екологічний університет
м. Одеса, вул. Львівська, 15
nature19@mail.ru

І. А. ЧЕМЕРИС, канд. біол. наук, доц.

Черкаський державний технологічний університет

ЛАНДШАФТНО-ФІТОЦЕНОЧНА РЕПРЕЗЕНТАТИВНІСТЬ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОМЕРЕЖІ ЧЕРКАЩИНИ НА ТЕРИТОРІЇ ЛІВОБЕРЕЖНОГО ПРИДНІПРОВ'Я

Проаналізовано природно-ресурсний потенціал як важливу складову регіональної екомережі Черкащини на території Лівобережного Придніпров'я. Проведено оцінку природоохоронних територій за ландшафтно-фітоценотичними показниками для обґрунтування структурних елементів екомережі регіону дослідження. З метою ефективного функціонування екомережі визначено комплекс геоecологічних загроз та запропоновано напрямки їх оптимального вирішення. Створено географічну модель екомережі Черкаської області на основі наземних та аквально-ландшафтних комплексів.

Ключові слова: ландшафти, природно-заповідні території, екомережа, екокоридор, природне ядро, Черкаська область, Лівобережне Придніпров'я

Konyakin S. M., Chemeris I. A. LANDSCAPE AND PHYTOCENOTIC REPRESENTATIVENESS OF REGIONAL ECONET OF GERKASY REGION IN THE LEFTBANK DNIEPER.

The article analyzes the natural resource potential as a major component of the regional ecological network of Cherkasy region within the left-bank Dnieper. The assessment of protected areas on landscape and phytocenotic indicators was carried out for determining the structural elements of the region's ecological network research. With a view to the effective functioning of ecological network the set of geo-ecological threats and ways of their optimal solutions was defined. There was created geographical model of Cherkasy region Econet which is based on above-ground and aquatic landscape complexes.

Keywords: landscapes, natural protected areas, econet, ekopassageway, ekocore, Cherkasy region, Leftbank Dnieper

Конякин С. Н., Чемерис И. А. ЛАНДШАФТНО-ФИТОЦЕНОТИЧЕСКАЯ РЕПРЕЗЕНТАТИВНОСТЬ РЕГИОНАЛЬНОЙ ЭКОСЕТИ ЧЕРКАССКОЙ ОБЛАСТИ НА ТЕРИТОРИИ ЛЕВОБЕРЕЖНОГО ПРИДНЕПРОВЬЯ.

Проанализированный природно-ресурсный потенциал как важнейшая составляющая региональной экосети Черкасской области в пределах Левобережного Приднепровья. Проведена оценка природоохраняемых территорий по ландшафтно-фитоценотическими показателями для обоснования структурных элементов экосети региона исследования. С целью эффективного функционирования экосети определен комплекс геоecологических угроз и предложены пути их оптимального решения. Создано географиче-

скую модель екосети Черкаської області на основани наземних и аквальних ландшафтних комплексів.

Ключевые слова: ландшафты, природно-заповедные территории, экосеть, экокоридор, экоядро, Черкасская область, Левобережное Приднепровье

Вступ

Вивчення особливостей формування регіональних екомереж (РЕМ) є актуальним і перспективним напрямом дослідження у природничих науках. Він пов'язаний із прийняттям Радою Європи «Всеєвропейської стратегії збереження біотичного та ландшафтного різноманіття» (Софія, 1995), положення якої було в подальшому відображено у Законі України «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки», який і визначив основний стратегічний напрям природоохоронної діяльності України.

Черкаська область (в межах Лівобережного Придніпров'я) під дією антропогенного пресингу зазнало змін ландшафтних комплексів регіонального та локального рівнів, внаслідок чого утворилися нові ландшафтні системи з модифікованою структурою. Природні умови в регіоні сприятливі для ведення сільського господарства, тому територія області характеризується високим ступенем трансформованості ландшафтів (77,2 % площі області складають агрокультурні і господарсько-освоєнні території, 64,3 % із яких є розораними).

Для збалансування структури природокористування, покращення умов життєді-

яльності населення необхідна зміна структури земельного фонду, ренатуралізація агроландшафтів, оптимізація регіональної екомережі. Черкаська область в межах Лівобережного Придніпров'я потребує охорони і захисту окремих унікальних природних комплексів шляхом природозаповідання, що має важливе значення для збереження типових та унікальних ландшафтів, рідкісних біотопів, локалітетів раритетних видів тварин і рослин.

Метою дослідження є ландшафтознавчо-біотичне обґрунтування засад розбудови регіональної екомережі Черкаської області Лівобережного Придніпров'я. У результаті проведених досліджень нами було вирішено такі завдання: проаналізовано репрезентативність наземних та аквальних ландшафтних комплексів як основних потенційних складових у структурі екомережі Черкаської області; проведено оцінку ПЗФ регіону; розроблено проект географічної моделі регіональної екомережі; виявлено вплив техногенних, агроєкосередовищних факторів на складові екомережі та запропоновано напрями зменшення їх негативного впливу.

Стан вивчення проблеми

Географічним та екологічним аспектам формування і розвитку екомереж, напрямкам їх вивчення та методам оцінки присвячено ряд праць. Ландшафтознавче й фітоценотичне обґрунтування створення національної екомережі України містяться у працях В. М. Пащенко (2004), В. Т. Гриневецького, Ю. Р. Шеляг-Сосонка (1999), Т. Л. Андрієнко (1998, 2003, 2005), Я. І. Мовчана, (2005, 2007, 2009), Ю. М. Фаріона (2004), В. М. Чехнія (2005), І. А. Байдікова (2004, 2012), а також у ряді національних та міжнародних нормативних документів природоохоронного спрямування.

Проблемам вивчення рельєфу, корисних копалин, ґрунтів, водних ресурсів, ландшафтних комплексів у Черкаській області на території Лівобережного Придніп-

ров'я присвячено ряд праць, зокрема В. В. Стецюка (2010), О. М. Маринича, П. Г. Шищенка (2006), О. О. Бабешка (2000), В. І. Новикової (2004), О. А. Великого (1967), І. П. Скитського, А. Т. Мудрака (1969), А. В. Яцика (2000). Ботаніко-ценотичну цінність регіону вказують результати наукових досліджень і публікацій О. М. Байрак (2004), Н. П. Гальченко (2012), О. В. Іващенко (2004), О. А. Ярової (2012), М. М. Федорчук (2012); дендрологічну репрезентативність парків-пам'яток садово-паркового мистецтва знаходимо у працях О. В. Спрягайла (2012) Дослідження фауністичного різноманіття ландшафтів Черкаського регіону подали М. Клестов (1999), Н. Л. Клестов, Г. Г. Гаврись, Е. Л. Андриєвская (1995), М. Н. Гаврилюк (1998, 1999,

2008), В. М. Грищенко (1999), М.М. Борисенко (1999), О. В. Ілюха (1999), М. Г. Чорний (2012). Комплексні оцінки антропогенної трансформації та депресивності ландшафтів регіону дослідження відображено у публікаціях Ф. Кіпача (2007), О. М. Хоменко (2010), С. М. Конякіна (2013). Для території Черкаської області на території Лівобережного Придніпров'я В.В. Нікіфоровим (2003) вперше подано екомережу СЕРЕ-

днього Придніпров'я; М. І Башенком (2009) виділено перспективну схему регіональної екомережі Центрального Придніпров'я на основі існуючих природно-заповідних територій; С. М. Конякіним (2011-2013) науково обгрунтовано геопросторову модель регіональної екомережі Черкаської області на засадах ландшафтознавчо-географічного підходу.

Методи дослідження

Вихідний фактичний матеріал для написання цієї роботи дав аналіз літературних джерел. Використано власні ландшафтно-фітоценотичні дослідження, які проведені протягом 2010-2012 років, що дало можливість оцінити репрезентативність ландшафтів і придатність їх для наукового обгрунту-

вання регіональної екомережі Черкаської області в межах Лівобережного Придніпров'я. У ході обробки й аналізу вихідних матеріалів було використано наукові методи систематизації: польовий, картографічний, статистичний, ландшафтознавчий, аналітичний.

Результати дослідження та обговорення

Згідно схеми ландшафтного районування Черкаська область (Лівобережжя) відноситься до Яготинсько-Гребінківського, Золотонісько-Чорнобаївського, Процівсько-Ліпнявського ландшафтних районів Північно-Придніпровської терасової низовинної області; Оболонсько-Глобинського району, Південно-Придніпровської терасової низовинної області, Лівобережно-Дніпровського краю, Лісостепової зони, Східно-Європейської рівнини [10]. Згідно схеми геоботанічного районування Черкащина (Лівобережне Придніпров'я) знаходиться в межах Бахмацько-Кременчуцького геоботанічного округу терасових лучних степів і дубово-соснових лісів, галофітних луків, Роменсько-Полтавського геоботанічного округу лучних степів, дубових, грабово-дубових та дубово-соснових лісів, Лівобережно-Придніпровської підпровінції, Східноєвропейської провінції, Європейсько-Сибірської лісостепової області.

Ландшафти регіону дослідження належать до класу рівнинних східноєвропейських, які включають один підклас (за ярусами рельєфу) – низовинний.

Майже вся територія Черкаської області в межах Лівобережного Придніпров'я характеризується поширенням таких типів ландшафтів: широколистяно-лісових, лісостепових, степових, лучних, болотних ландшафтів і репрезентує низовинні давньоалювіальні піщані рівнини (борові, слабо розчленовані, улоговинно-кучургурні з дерново-

слабопідзолистими піщаними та глинисто-піщаними ґрунтами); низовинні, акумулятивні лесові терасові рівнини (дібровні, слабо розчленовані з западинами улоговинною системою, з темно-сірими й сірими лісовими ґрунтами; широколистяно-рідколісні, слабо розчленовані з западинами й балочно-улоговинною системою, з чорноземами вилугуваними легко й середньо суглинковими; лучно-степові, слабо розчленовані з чорноземами карбонатними легко й середньо суглинковими; лучно-степові, слабо розчленовані з чорноземами солонцюватими); низовинні, терасові, алювіальні рівнини (злаково-різнотравно-лучні та вологотрав'яно-лучні, хвилясті з дерновими та лучними піщано-супіщаними ґрунтами; болототрав'яні-осоково-комишові та чорно вільхо-хвилясто низинні з лучно-болотними, болотними ґрунтами [6, 8].

До аквальних складових ландшафтного каркасу регіональної екомережі віднесено наземно-аквальні (територіальні) - річкові, болотні ландшафтні комплекси, Канівське і Кременчуцьке водосховища, ставки. Річки об'єктного регіону дослідження належать до басейну Дніпра з притоками Супій, Золотоношка, Ірклій, Крутка, Коврай, Баталій та інші.

Для Черкаської області (Лівобережне Придніпров'я) характерне поєднання флори лісової та степової зони, тому сформувалася ценотично багата природна рослинність, яка представлена лісовим, чагарниковим,

степовим, лучним, болотним, водним типами рослинності. Лісова рослинність репрезентує східноєвропейські соснові та широколисто-соснові ліси – дубові, дубово-соснові та східноєвропейські широколисті ліси – середньоросійські дубові та липово-дубові; рослинність степів – придніпровськими лучними степами та остепненими луками, рослинність заплав – дніпровськими лісостеповими лучними степами, справжніми торф'янистими остепненими та засоленними луками.

Ключова роль у збереженні та відтворенні ландшафтних комплексів належить територіям природно-заповідного фонду (далі ПЗФ). Станом на 1.01.2013 р. ПЗФ Че-

ркащини на території Лівобережного Придніпров'я включає 56 територій та об'єктів загальною площею 27,983 тис. га., або 6,2 % від загальної площі досліджуваного регіону (табл. 1).

За статусом (рангом) природно-заповідні об'єкти (ПЗО) поділяються на дві групи: загальнодержавного (6 ПЗО площею 18470,92, або 66,0 %) та місцевого значення (50 ПЗО площею 9512,1, або 33,9 %) [19]. Найбільшу питому вагу у заповідній мережі області мають заказники (>47,9 % від загальної площі заповідних територій), національні природні парки (> 40 %), природний заповідник (> 9,4%).

Таблиця 1

Структура природно-заповідного фонду Черкащини (на території Лівобережного Придніпров'я)

Категорія	Кількість	Площа, га	Частка, %
Природний заповідник	1	2646,8	9,4
Національні природні парки	2	11227,52	40,1
Заказники, усього:	28	13430,8	47,9
<i>орнітологічний</i>	1	4602,9	16,4
<i>зоологічний</i>	1	4,0	0,01
<i>ботанічні</i>	13	7621,0	27,2
<i>гідрологічні</i>	9	720,0	2,57
<i>ландшафтні</i>	3	462,9	1,6
<i>ентомологічний</i>	1	20,0	0,07
Пам'ятки природи, усього:	15	16,8	0,06
<i>геологічна</i>	1	5,0	0,01
<i>ботанічні</i>	13	1,7	0,006
<i>комплексна</i>	1	10,1	0,03
Заповідні урочища	2	461,0	1,6
Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва	8	200,1	0,7
Разом	56	27983,02	100

Основу сучасного ПЗФ Черкаської області на території Лівобережного Придніпров'я (як і в інших регіонах та України в цілому) складають об'єкти охорони біотопів, видів біоти і ландшафтів – 2 національних природних парки, 1 природний заповідник, 28 заказник, 15 пам'яток природи, 2 заповідних урочищ, 8 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва [7].

Такий якісний рівень визначає склад сучасного ПЗФ регіону, що включає територію Канівського природного заповідника – острови Круглик (92 га), Шелестів (394 га) і Зміїні острови (116 га) на Дніпрі, Урочище Склярове із прилеглими ландшафтами (2044,8 га); національні природні парки –

Нижньосульський (7871, 0 га) та Білоозерський (3356,22 га). Комплексну оцінку ландшафтної, фітоценотичної та фауністичної репрезентативності ключових природоохоронних території Черкаської області (Лівобережне Придніпров'я) (табл. 2) знаходимо у працях ряду вчених [1, 2, 3, 7, 13, 14, 15, 17].

Ландшафтну репрезентативність НПП Нижньосульського визначають окремі незаоплені заплавні ділянки місцевості першої надзаплавної (борової) тераси, плавнево-острівні природні комплекси та частина наземно-аквальних (територіальних) ландшафтів Кременчуцького водосховища. Тут охороняються рідкісні та зникаючі водні та

водно-болотні види рослин і тварин, рослинних угруповань. У парку зосереджена значна частина територій важливих для збереження видового різноманіття орнітофауни. У Кременчуцькому водосховищі є нерестовища риб. Ландшафтну типовість та унікальність НПП Білоозерського складають піщані, горбисті (трапляються піщані горби до 20 м) з борами і суборами ландшафти, надзаплавно-терасові ландшафтні комплекси р. Дніпро [4, 5, 11].

Охорона наземно-аквальних (територіальних) ландшафтних комплексів з наяв-

ністю лучних, лучно-болотних, болотних, прибережно-водних, водних екосистемам та з високими показниками різноманітності флори і фауни вздовж р. Дніпро здійснюється у заказниках: ландшафтному – Тарасів обрій, орнітологічних – Липівський, Озеро «Широке», ботанічних – «Пташині острови», Кединогірський; заплавні природні комплекси р. Золотоношка представлені у зоологічному заказнику «Вітове» та у заповідному урочищі Бакаївське; збереженню гідрофільних комплексів річок Супій, Чумгак сприяють гідрологічні заказники

Таблиця 2

Характеристика репрезентативності ключових заповідних територій Черкащини на території Лівобережного Придніпров'я

Назва	S (га)	Місце знаходження (р-н, населений пункт)	Показники цінності				
			Ландшафтної	Ботанічної		Зоологічної	
				К-сть видів А	Рідкісні види ***/**/*	К-сть видів А	Рідкісні види ***/**/*
1. Національний природний парк Білоозерський	3355	Канівський (Озерище, Ліпляве)	Плавневі комплекси борової тераси лівого берега р. Дніпро	> 750	-/11/20	120	5/10/-
2. Національний природний парк Нижньосульський	7871	Чорнобаївський (Мохнач, Велика Бурімка, Лящівка, Жовніно)	Сулинська затока із типовими заплавними комплексами.	>300	-/3-/8	249	6/18/24
3. Ландшафтний заказник Тарасів обрій	405,0	Канівський, кв. 10, 12, 13, 15-17 Прохорівського л-ва, КСП «Дніпро»	Ландшафтні комплекси лівобережної дніпровської заплави та борової тераси	>400	-/5/11	80	-/8/-
4. Ботанічний заказник Джулайка	14,0	Чорнобаївський (Придніпровське)	Яружно-балкова система терасового лесового ландшафту	> 160	-/4/15	50	-/6/-
5. Липівський орнітологічний заказник	4500	Золотоніський (Кедина гора, Чапаєвка, станція Панське)	Аквальні плавнево-острівні комплекси, лівого берега Кременчуцького водосховища	> 150	-/2/2	220	-/12/-
6. Комплексна пам'ятка природи Урочище «Бурти»	10,0	Чорнобаївський (Лящівка)	Денудаційний останець лесової тераси р. Сули	>70	-/1/3	48	-/1-

Умовні позначення: А – кількість видів вищих судинних рослин, Б – хребетних тварин, *** – види, занесені до Світового Червоного списку, ** – до Червоної книги України, * – регіонально рідкісні, ПЗ – природний заповідник, нНПП – проєктований національний природний парк, РЛП – регіональний ландшафтний парк.

Свічківський, Білоусівський, Козацьке, Старорічище, Степанківський, Заплавський; охорона долинно-річкових ландшафтів р. Ірклій здійснюється у гідрологічних заказниках: Савківський, Ревбинський, Загородищанський.

Лісостепові ландшафтні комплекси – широколистяні ліси і фрагменти степів із різноманітною та унікальною флорою та рослинністю охороняються у ботанічних заказниках Довгий, Сушківський, Тамарівський, Мар'янівщина, Вільхівський, Іркліївський, Червонохиженський, Іркліївський, Бобухівщина; ландшафтному заказнику – Максим; заповідному урочищі – Згар-Гришківське та у комплексній пам'ятці природи – Урочище «Бурти». Цінний лісовий геокомплекс з насадженням бархату амурського наявний у Безбородківському ботанічному заказнику.

Ландшафтно-фітоценотичну цінність являє собою ботанічний заказник «Джулайка», який розташований у долині Дніпра. Тут схили лесової тераси здебільшого південної експозиції (крутизна схилу 30 – 50°) стрімко піднімаються над боровою терасою і порізані яружно-балковою системою. У заказнику охороняється ділянка степової рослинності, до складу якої входять чагарникові та чагарниково-степові угруповання *Amygdalus nana* L. – рідкісні степові угруповання на північній межі природного поширення (ЗКУ). Охороняється понад 15 рідкісних і зникаючих видів вищих судинних рослин [16, 17].

Цінні орніто- та іхтіофаунами є орнітологічні заказники Липівський, Бубнівські Сосни, Озеро Широке, «Стави». Липівський орнітологічний заказник (4500,0 га) має важливе значення для охорони місць гніздування та концентрації під час сезонних міграцій гідрофільних видів птахів. Загальна чисельність птахів у міграційні періоди коливається від 15 до 40 тис. особин. Також заказник є місцем нересту та нагулу багатьох видів риби. Рідкісна теріофауна (бобри, ондатри) збережена у зоологічному заказнику «Вітове».

Збереження вікових поодиноких дерев та їх груп здійснюється у ботанічних пам'ятках природи: Дерево софори японської, Оцтові дерева, Дуб пірамідальний (м. Золотоноша), Липа «Максимовича» (с. Богуславець), Хвилів дуб (с. Хвилівка), Сосна

М.В. Гоголя, Дуб Т.Г. Шевченка (с. Прохорівка), Ведмежий горіх (сmt. Драбів), Дерева-сестри (с. Крутьки). Курган природного походження, за історичними відомостями – стоянка Кропивн'янського козачого полку, наявний у геологічній пам'ятці природи «Городище».

Різноманітна дендрофлора представлена у парках-пам'ятках садово-паркового мистецтва: Дендрологічний, Меморіальний парки (м. Золотоноша), природно-історичний комплекс Г.О. Сковороди (с. Каврай), Драбівський (сmt. Драбів), Великобурімський парки (с. Велика Бурімка), Колгоспний дендропарк (с. Васютинці); ботанічна пам'ятка природи Алея Старицького (с. Кліщівка) які репрезентують цінні деревні та чагарникові насадження [12].

Перспективні шляхи. Здійснити оптимізацію природно-заповідного фонду у напрямку збільшення площі природоохоронних територій до 10 % за рахунок максимального заповідання уздовж гідрофільних комплексів річок Золотоношка, Суха Оржиця, Чумгак, Супій, Коврай, Ірклій та інших цінних природних ресурсів: малих водотоків, ставків заповнених водою, болотних геокомплексів, сіножатях, пасовищ, перелогів, суходільних лісостепових ландшафтних комплексів Прохорівського, Вільхівського, Деньгівського, Ліплявського, Великобурімського лісництв ДП «Золотоніське лісове господарство».

На території Черкаської області в межах Лівобережного Придніпров'я запропоновано створити заказники місцевого значення. Зокрема, ботанічний заказник «Кут» (в адмінмежах сел Остапівка і Ковтунівка Драбівського району), який розташований у балці та простягається вздовж р. Чумгак. Заказник репрезентує наземно-аквальні – територіальні ландшафти (болотні ландшафтні комплекси) з чагарниковою, лучно-степовою, лучною, прибережно-водною рослинністю і є місцем поширення рідкісних водно-болотних видів (осока дерниста, гадючник оголений, герань болотна, теліптерис болотний), лучно-степових (горлиця весняний) видів рослин. Загальнозоологічний заказник «Сороківський» (м. Золотоноша – урочище Діброва) площею 75,4 га представляє рівнинну ділянку сегменту притерасного зниження у межиріччі річок Золотоношки та Кропивни. Тут виявлені

рідкісні представники птахів (лелека чорний, зміїд, журавель сірий) і ґрунтової фауни (ківсяк Семенкевича) [2, 9].

Одним із найважливіших шляхів вирішення геоecологічних проблем є розробка природоохоронної системи (екомережі різного рангу), яка розглядається як цілісна територіально-функціональна єдність природних, квазіприродних, ренатуралізованих та антропогенних ландшафтів, що забезпечує збереження, відтворення ландшафтного та біотичного різноманіття, стабілізації еко-середовищ та екобезпечного стану довкілля загалом [18].

Розроблено та науково обґрунтовано картосхему (географічну модель) регіональної екомережі Черкащини на території Лівобережного Придніпров'я, яка буде входити до складу екомережі Середньодніпровського природного регіону (рис.1).

Основними антропогенними факторами, які впливають на структурні елементи регіональної екомережі Черкаської області на теренах Лівобережного Придніпров'я є розорювання, зрошування, випасання, хімічна обробка земель, внесення мінеральних добрив у сільгоспугіддя, випалювання рослинності; несанкціоновані вирубки лісових біоценозів, хижацьке збирання рідкісних і лікарських рослин, грибів; висока засміченість ландшафтів промисловими і побутовими твердими відходами; забрудненість повітря ґрунтово-рослинного покриву суходільних ландшафтів і наземно-аквальної (територіальних) ландшафтних комплексів промисловими викидами, скиди стоків у поверхневі водні об'єкти господарсько-

промисловими комплексами, внаслідок чого відбувається евтрофікація, отруєння гідробіонтів; синантропізація рослинного покриву, у тому числі і раритетних угруповань – це спричинило зростання фіторізноманітності адвентивних видів, зокрема збільшення чисельності з високим ступенем натуралізації, посилення стійкості їхніх популяцій, тенденцією до збільшення їхніх площ, ущільненням ареалу за рахунок розширення спектру місцезростань, а також інсуляризацією популяцій аборигенних видів та їхнього пригнічення інвазійними видами; збіднення природної зообіоти; зниження ступеня репрезентативності природних ландшафтів через зменшення їх різноманітності.

При проектуванні регіональної екомережі регіону пропонуємо такі напрями вирішення геоecологічних проблем: 1) впровадження новітніх, природоохоронних технологій та норм у промислово-господарському комплексі, особливо це стосується налагодження системи очистки стічних вод у підприємствах, що скидають їх в екокоридори; 2) створення екотехнічних (надземних: містки), переходи й підземних (тунелі, отвори) розв'язок; 3) консервація деградованих і забруднених земель із наступним їх частковим залісненням; 4) створення та впорядкування водоохоронних зон і прибережних захисних смуг водних об'єктів, запровадження особливого режиму використання земель на ділянках витоку річок; 5) створення захисних лісових насаджень та полезахисних лісових смуг, залуження земель.

Висновки

1. РЕМ Черкаської області є частиною екомережі природного регіону – Середньодніпровського. При розробці просторової моделі екомережі області враховано ландшафтознавчу, фітоценотичну складові та структуру природно-заповідного фонду, а також за основу взято ландшафтне районування регіону. Ландшафтний каркас екомережі Черкаської області на території Лівобережного Придніпров'я включає структурні елементи різних рівнів – національного, регіонального та локального.

2. З'ясовано, що найвищими показниками концентрації рідкісних та зникаючих видів рослин і тварин, а також ареалами

ландшафтного різноманіття володіють національні природні парки: Нижньосульський, Білоозерський, які повною мірою репрезентують ландшафтні лісостепові, лучні та болотні геокомплекси екомережі Черкащини на теренах Лівобережного Придніпров'я.

3. У складі регіональної екомережі виділено основні структурні елементи: 3 екоядра різного ієрархічного рангу (з них 2 – національного, 1 – регіонального значення), 38 екокоридорів (з них 2 – Пан-Європейського, 27 – локального (1-4 порядків)).

4. Головним резервом формування РЕМ Черкаської області в межах Лівобере

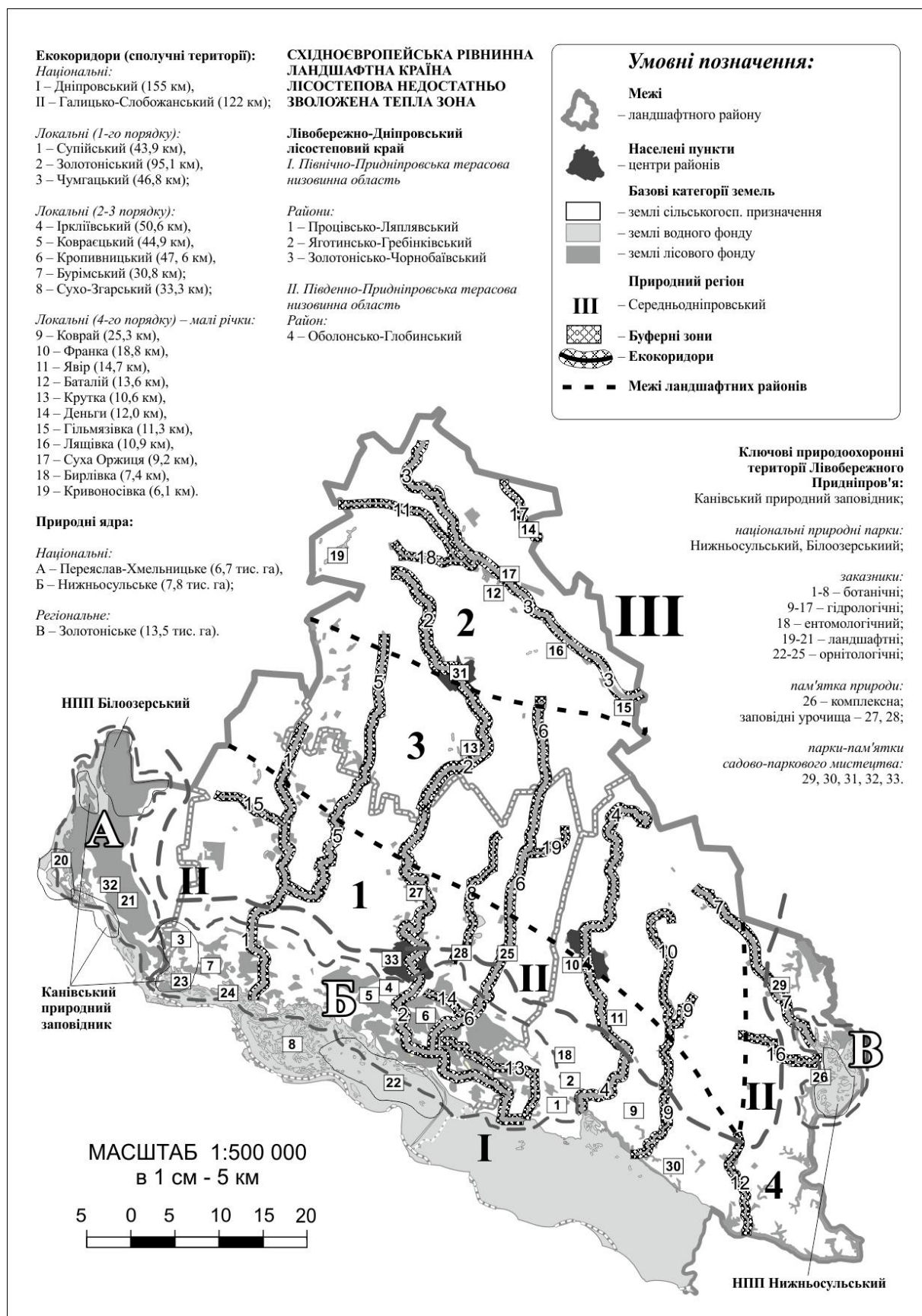

Рис. 1 – Географічна модель регіональної екомережі Черкащини на території Лівобережного Придніров'я

жного Придніпров'я є землі водного фонду, деградовані та малопродуктивні агроландшафти. Виділення земель водного фонду в природі та їх картографування на планах землекористування потребує відповідного фінансування та проектування.

5. Важливим завданням розбудови РЕМ Черкащини в межах Лівобережжя є істотне підвищення репрезентативності ПЗФ регіону шляхом створення нових заповідних територій у межах Яготинсько-

Гребінківському та Золотонісько-Чернобаївському ландшафтних районів Північно-Придніпровської терасової низовинної області з низьким показником заповідності. При проектуванні РЕМ необхідно впровадити заходи спрямовані на зменшення загроз, пов'язаних із впливом агроєкосередовищних і техногенних факторів на структурні елементи РЕМ Черкаського регіону на території Лівобережного Придніпров'я.

Література

1. Байрак О. М. Стан охорони фіторізноманіття пониззя р. Сули / О. М. Байрак, О. В. Іващенко // Проблеми відтворення та охорони біорізноманіття України (до 115 - річниці М.І. Гавриленка) М-ли Всеукр. студ. наук.-прак. конфер. – Полтава: АСМІ, 2004. – С.219 – 221.
2. Заповідна Черкащина: історія, сьогодення, майбутнє. / Під загальною редакцією М. Г. Чорного. – Черкаси «Вертикаль» – 2012 – 200 с.
3. Гаврилюк М. Н. Чисельність гідрофільних птахів у Липівському орнітологічному заказнику (Черкаська область) восени 2006-2008 рр./ М. Н. Гаврилюк, М. М. Борисенко, О. В. Ілюха // Заповідна справа в Україні. – 2009. – Т. 15, вип. 1. – С. 60– 64.
4. Клестов М. Сульська затока / М. Клестов//ІВА території України: території, важливі для збереження видового різноманіття та кількісного багатства птахів. – К.: СофтАРТ, 1999. – С. 224 – 225.
5. Клестов Н. Л. Сульський залив Кременчугського водохранилища. / Н. Л. Клестов, Г. Г. Гавриль, Е. Л. Андриєвська – К., 1995. – 47 с.
6. Конструктивно-географические основы рационального природопользования в Украинской ССР: Киевское Приднепровье /А. М. Маринич, М. М. Паламарчук, В. Т. Гриневецкий и др.; Отв. ред-ры А.М. Маринич, М.М. Паламарчук; Отделение географии Ин-та геофизики им. С.И. Субботина АН УССР. – Киев: Наук. думка, 1988. – 176 с.
7. Конякін С. М. Оцінка репрезентативності природно-заповідного фонду Черкаської області як основи функціонування регіональної екомережі / С. М. Конякін. //Науковий вісник Чернівецького національного університету. Сер. Географічні науки. – 2012. – Вип. 614-615. – С.58-65.
8. Конякін С. М. Сучасний стан і перспективи збереження ландшафтів у Черкаській області. /С. М. Конякін //Людина і довкілля. Проблеми неоекології. – Х., 2012, № 3-4 – С.86 – 95.
9. Косьяненко Е. В. Новая находка *Leptoitus semenkevitchi* (*Diplopoda, Julida, Julidae*) в Украинском Приднепровье и Золотонісько-Чернобаївському ландшафтних районів Північно-Придніпровської терасової низовинної області з низьким показником заповідності. При проектуванні РЕМ необхідно впровадити заходи спрямовані на зменшення загроз, пов'язаних із впливом агроєкосередовищних і техногенних факторів на структурні елементи РЕМ Черкаського регіону на території Лівобережного Придніпров'я. – Т. 42, вип. 5. – С. 426.
10. Фізико-географічне районування України. Масштаб 1:4000 000 / О. М. Маринич, Г. О. Пархоменко, В. М. Пашенко[та ін.] //Український географічний журнал – 2003, № 1. – С. 16 – 22.
11. Палієнко Е. Т., Мороз С. А., Куделя Ю. А. Рельєф та геологічна будова Канівського Придніпров'я. – Київ: КДУ, 1971. – 96 с.
12. Спрягайло О. В. Дендрологічні об'єкти природно-заповідного фонду Середнього Подніпров'я / О. В. Спрягайло. //Вісник Львівського ун-ту. Серія біологічна. – 2012. Вип. 58. – С. 117 – 124.
13. Фіторізноманіття заповідників і національних природних парків України. Ч.2. Національні природні парки /Колектив авторів під ред. В. А. Онищенка і Т. Л. Андриєнко. – К.: Фітосоціоцентр, 2012. – 580 с.
14. Червона книга України. Рослинний світ /Під ред. Я. П. Дідуха. – К.: Глобалконсалтинг, 2009. – 912 с.
15. Червона книга України. Тваринний світ /Під ред. І. А. Акімова. – К.: Глобалконсалтинг, 2009. – 624 с.
16. Шевчик В. Л. Список рідкісних видів судинних рослин, що підлягають охороні в межах Черкаської області / В. Л. Шевчик, А. А. Куземко, Г. А. Чорна. //Заповідна справа в Україні. – 2006. – Т. 12, вип. 1. – С. 11 – 17.
17. Шевчик В. Л. Про поширення деяких рідкісних видів рослин на Черкащині / В. Л. Шевчик, Л. В. Бакалина, О. Д. Полішко. //Вісник Черкаського ун-ту. Сер. Біологічні науки. – Черкаси, 2009. – Вип. 156. – С. 135 – 148.
18. Шеляг-Сосонко Ю. Р. Концепція, методи і критерії створення екосети України. / Ю. Р. Шеляг-Сосонко, М. Д. Гродзинський, В. Д. Романенко. – К.: Фітосоціоцентр, 2004. – 144 с.

Надійшла до редколегії 12.03.2013